

O JEVREJSKIM ŠKOLAMA U BEOGRADU U XIX VEKU*

Poznato je da su Jevreji jedini narod koji je uspeo da obnovi svoju državu 2000 godina posle gubitka državne samostalnosti i raseljavanja po čitavom svetu. Pri tome je potrebno imati u vidu činjenicu da su oni uprkos velikim teškoćama na koje su nailazili u toku svoje prošlosti uspeli da sačuvaju glavna obeležja svoje narodne kulture: jezik, pismo, običaje i religiju, i da su dobrim delom zahvaljujući upornom čuvanju navedenih tekovina uspeli da obnove i državu. Zato proučavanje pitanja jevrejskih škola u dijaspori zaslužuje veliku pažnju istraživača.

Prvi tragovi o naseljavanju Jevreja na teritoriju današnjih južnoslovenskih država potiču još iz starog veka. A krajem XV i početkom XVI veka došlo je do masovnog naseljavanja Sefarada na Balkan, oni žive sa južnoslovenskim narodima, koji baš tada gube svoje nezavisne države, ali se trude da na ovaj ili onaj način sačuvaju svoje ime, jezik, običaje i pismo. Jevreji koji su tokom XIX veka živeli u Beogradu imali su prilike da neposredno prate oslobođenje srpskog naroda ispod viševekovnog turskog jarma i da pri tome vide koliko je truda taj narod uložio da bi ponovo podigao na viši nivo svoju vekovima sputavanu kulturu, ne ometajući pri tome ni razvoj kulture onih etničkih grupa koje su se u danom momentu našle na tlu Srbije. Zato je posebno interesantno ispitati kako se formiranje nove srpske države odrazilo na prosvetne prilike beogradskih Jevreja. U sledećim redovima iznećemo, na osnovu do sada nepoznatih dokumenata, neke momente iz kulturne prošlosti Jevreja u Beogradu, i to one koji se odnose na osnivanje prve jevrejske škole u kojoj se učio i srpski jezik.

Pre nego što prikažemo ovu građu upoznaćemo čitaoce sa do sada poznatim činjenicama o jevrejskoj školi u Beogradu tokom XIX veka.

Govoreći o kulturnim prilikama beogradskih Jevreja toga vremena, Šlang kaže da se u jevrejskim školama¹ učila uglavnom jevrejska književnost, a da je nastavni jezik bio španjolski. Učitelji su bili pomoćnici sveštenika, za početnike, dok su rabini pou-

čavali starije đake. Interesantna je Šlangova napomena da su se oni učenici koji su želeli da nauče srpski jezik obraćali privatnim licima, što ukazuje na to da se srpski jezik nije predavao u ovim školama.

Najstariji nama poznati podatak na osnovu kojeg se može zaključiti da je u Beogradu postojala jevrejska škola u XIX veku, nalazi se u haračkom defteru za 1827. god. u koji je upisano 239 jevrejskih poreskih glava; od toga broja 22 osobe su bile jevrejski učitelji, đaci i sveštenici². Objavljen je i spisak Jevreja po zanimanjima iz kojeg se vidi da je 1845. god. među njima bilo šest učitelja (tri svetovna i tri verska) i 76 đaka³. Iako se iz ovog dokumenta ne vidi kakvog su karaktera bile škole za koje su bili vezani navedeni učitelji i đaci, ipak se sa sigurnošću može reći da se ovde radi o jevrejskim verskim školama⁴.

Međutim, nesumnjivo kao jedan od najznačajnijih događaja kulturne istorije beogradskih Jevreja u XIX veku, vredi zabeležiti osnivanje fonda za podizanje jevrejske škole 1847. god. Izložićemo događaje držeći se hronološkog reda dokumenata.

Predstavnici Jevrejske opštine u Beogradu obratili su se 13. aprila 1847. god⁵. Početelstvu prosveštenija s molbom za odobrenje osnivanja fonda iz kojeg bi trebalo podići školu za duhovno obrazovanje jevrejske omladine. Kao što se iz teksta molbe vidi, fond je trebalo osnovati od dobrovoljnih priloga članova opštine. Bilo je predviđeno da svaki imućniji član opštine u toku narednih pet godina priloži 180 groša i to u ratama od tri groša mesečno. Za tih pet godina trebalo je novac stavljati pod interes s tim da se ni interes ni glavnica ne diraju, dok se ne prikupi dovoljna svota da se iz fonda može davati pristojna plata učiteljima. Verovatno zato da bi ubrzali čitavu akciju i da pred vlastima pokažu dobru volju, potpisani predstavnici Jevrejske opštine, Mošu⁶ Čelebon Ozer i Josif Kum av. Ruso pozajmili su opštini na pet godina 800 forinti srebra bez kamate. Pored toga sto ljudi je priložilo 150 forinti, a u hramu je prikupljeno 50 forinti, tako da je fond već pre zvaničnog odobrenja za početak rada imao na raspolaganju svotu od 1000 forinti.

Početelstvo prosveštenija je ovu molbu poslalo Upravitelju varoši Beograda 27. maja iste godine s uputstvom da izvidi pristaju li Jevreji na davanje doprinosa za školski fond. U svom izveštaju od 12. juna upravitelj varoši Beograda obaveštava Početelstvo da je član Upraviteljstva Nikola Kostić sakupio sve članove Jevrejske opštine i da su oni tom prilikom jednoglasno pristali na davanje doprinosa. Tom prilikom opštinari su predali Kostiću i „Uredbu pečatanu na evrejskom jeziku”⁷. Istovremeno su izrazili i negodovanje protiv „prokletstva” na kraju Uredbe. Zato je upravitelj Beograda skrenuo pažnju Početelstvu da bi taj deo Uredbe trebalo izmeniti, jer ne odgovara duhu vremena. Uz original Uredbe predata je i kopija — prevod na srpskom jeziku pod naslovom „Srećno preduzeće za školsku naredbu”⁸. Ona na kraju sadrži veoma oštru duhovnu sankciju koja glasi: „koji od nas ovo

Всё это... (Small text at the top right)

Самое главное... (Text block on the right side)

В заключение... (Text block on the right side)

В заключение... (Large text block on the right side)

В заключение... (Large text block on the left side)

В заключение... (Text block in the middle)

Сказание о царях и царицах

Сказание о царях и царицах

Сказание о царях и царицах

Сказание о царях и царицах

ne ispuni, protivan će biti svetinji ovoj, protivan glasu pradedova naših; dakle i samome Bogu protivan pokazaće se”.

U „Srećnom preduzeću” se kaže da su „upravitelji fonda” uvideli kako im škole iz dana u dan opadaju, jer slabo plaćeni učitelji nemaju volju da poučavaju omladinu, a deca se udaljavaju od škole i nimalo ne napreduju u veronauči. To očitó dokazuje da se i u ovom slučaju radilo o verskoj školi. Dokumentat je potpisalo dvanaest upravitelja fonda na srpskoj kopiji, dok bi u originalu trebalo da bude devedeset⁹ potpisnika. Upravitelji se obavezuju da će uvek i u svako doba polagati računa o prihodima i rashodima svim potpisnicima, da će svoje odluke podnositi na uvid članovima fonda, da za pet godina ništa neće uzimati iz kase fonda i da će se posle tog roka brinuti o njegovoj nameni. Takođe se napominje da je ta akcija još ranije započeta, ali nikakav uspeh nije postignut zbog koristoljublja pojedinaca. Za slučaj smrti jednoga od dvanaest upravitelja ili promene mesta boravka, predviđeno je da potpisani između sebe većinom glasova izaberu drugoga.

Ipak, ovaj proglaš nije bio odraz mišljenja celokupnog članstva tadašnje beogradske Jevrejske opštine. To se vidi iz predstaveke upućene 10. juna Upraviteljstvu varoši Beograda potpisane od tadašnjih kmetova¹⁰. U predstavec se najpre izražava radost što ima takvih članova opštine koji se brinu o školovanju jevrejske omladine, ali je istovremeno izražena i bojazan da osnivači novog školskog fonda nisu izabrali dobar put za sprovođenje svog programa. Kmetovi su na „Srećno preduzeće” stavili ove primedbe: nedemokratsko rukovođenje fondom, jer su osnivači odredili za sve opštinare jednake novčane priloge, a istovremeno zadržali upravu u svojim rukama, i kako to stoji u predstavec, „ispitivanje njiovi dela zabranili”, zadržali pravo popunjavanja mesta u upravnom odboru fonda, što proklinju svakog ko primeti grešku u njihovom radu¹¹, što su ne samo rođaci među sobom, nego među njima ima i ljudi koji služe i zavise od drugih, a neki su uz to austrijski državljani. Kmetovi su predložili da se svi članovi opštine međusobno sporazumeju i uspostave zajednički fond, koji bi nastao spajanjem već postojećeg sa novim fondom. kako bi se udruživanjem snaga lakše ostvario zajednički cilj. Takođe je predloženo da fondom upravljaju trojica tutora, koji će se menjati svake tri godine s tim što će izbor vršiti svi članovi opštine.

Iz ovoga proizlazi da su unutar opštine postojale dve stranke koje su nastojale da sprovedu u život svoja gledišta. Tadašnjim vlastima je, koliko se to iz dokumenata može videti, bilo važno samo jedno: da li članovi opštine imaju volju da potpomognu održavanje školskog fonda, dok su sve ostalo prepustili samoj opštini. To pokazuje rešenje Popečiteljstva prosvetljenija upućeno 4. jula Upraviteljstvu varoši Beograda¹². Iz nekih primedaba kmetova Jevrejske opštine može se zaključiti da se ovde nije radilo o običnom stranačkom sukobu. Naime, u navedenoj predstavec kmetova izričito stoji da među potpisnicima „Srećnog preduzeća” ima „ljudi

koji služe i od drugi zavise", što je po našem mišljenju indikacija koja ukazuje na sukob raznih društvenih slojeva, koji u to vreme zahvata gradsko stanovništvo u Srbiji. U prilog ovom mišljenju ide i navedeni predlog kmetova da se za upravitelje fonda biraju ljudi koji „sami svoju radnju imaju” i žive nezavisno. Stoga mislimo da je ovo bio pokušaj trgovačkog sloja, možda onog ekonomski naj-snažnijeg, da preuzme upravu nad fondom iz kojeg se imala osnovati jevrejska škola. Ne možemo reći kako je završena ova borba unutar same opštine, jer ne raspoložemo potrebnim dokumentima. Važno je da je cilj bio postignut, da je škola otvorena i da je funkcionisala po pravilima ovog fonda, o čemu će nešto kasnije biti govora.

I do sada je bilo poznato da je sredinom XIX veka podignuta zgrada jevrejske škole u Beogradu, što navedeni dokumenti potvrđuju¹³.

Već je rečeno da se značaj ovih dokumenata sastoji u tome što ukazuju na prvi poznati pokušaj da se u jednoj jevrejskoj školi uvede učenje srpskog jezika. Međutim, po nekim kasnijim dokumentima kao i po jevrejskim udžbenicima¹⁴ koji se nešto ranije štampaju u Beogradu, očigledno je da se niukom slučaju još ne može govoriti o nastavi na srpskom jeziku u ovoj školi. Na osnovu pregledanih dokumenata može se reći da je pitanje učenja i pohađanje nastave na srpskom jeziku aktuelno još dugi niz godina (sve do 1874. god., a verovatno i kasnije). Dva dokumenta kasnijeg datuma nam to najbolje pokazuju.

U Beogradu je 1961. g. formirana jedna komisija sa zadatkom da ispita stanje i odnose beogradske jevrejske crkvene opštine¹⁵ (radilo se o sporu Jevreja skoro doseljenih iz Austrije i onih koji su se već smatrali starosedeocima u Beogradu). Pred komisijom su na 17 pitanja iz raznih oblasti života beogradske Jevrejske opštine odgovarali Lazar Levenzon i Ilija Bringer. Ovde ćemo analizirati samo dvanaesto pitanje i odgovor na isto, jer se ono u celini odnosi na školu. Komisija je, između ostalog, upitala predstavnike opštine da li opština ima škola, šta se u njima uči, ko ih pohađa i ko plaća učitelje. U odgovoru na ovo pitanje Bringer i Levenzon navode da opština ima školu za mušku decu sa sedam razreda. Za to vreme deca su učila jevrejski bukvar, psalme, proročanstva i sve što je u vezi sa Biblijom. U poslednjoj godini školovanja deca su učila pored navedenog srpski i nemački jezik. Drugi predmeti se u školi nisu učili. Deca su pohađala školu od svoje treće ili četvrte godine. Nastavno osoblje nije bilo školovano, nego su dužnost učitelja vršili ljudi koji nisu uspeli kao trgovci¹⁶ a plaćani su od tzv. „gabele”; to je bila taksa koja se plaćala za meso (20 para za oku). Dalje, predstavnici opštine govore da se shodno rešenju od 4. VII 1847. god.¹⁷ ranije plaćalo 30 para nedeljno od svake oženjene glave u toku pet godina. To je izmenjeno pa se 1861. god. umesto toga naplaćivalo 1% od miraza. Te godine je bilo sedam učitelja. Stariji su

imali platu od 200 a mladi 100 talira godišnje; postavljala ih je i otpuštala sama opština.

Sve ovo nam vrlo ilustrativno prikazuje kakvo je stanje bilo u jevrejskoj školi 60-ih godina prošloga veka, a jednovremeno pokazuje primenu dozvole za osnivanje škole izdate još 1847. god. Takođe se vidi da je srpskom jeziku poklanjana izvesna pažnja, ali još uvek ne i dovoljna.

Do kada je postojala ova škola ne može se reći na osnovu do sada poznatih dokumenata. Oni čitaoci koji poznaju ivrit i ladino moći će iz priložene fotokopije videti da je škola bila verskog karaktera. Sama zgrada je obnovljena 1878. god., što se vidi iz molbe Jevrejske opštine za odobrenje kredita, najpre u iznosu od 2000 groša a zatim, da osnovu procene inženjera Uprave grada, 5046 groša. Ovaj kredit je odobren.¹⁵ To su podaci koji su nam za sada poznati o jevrejskoj školi za mušku decu u Beogradu u XIX veku.¹⁹

Da li su jevrejska deca išla i u državne škole u vreme kada je nastalo „Srećno preduzeće“, teško je reći. Podatke o tome imamo znatno kasnije, tek 1873. god., kada je postavljeno pitanje nastavnog jezika za jevrejsku decu u državnoj školi na Jaliji. Naime, 25. avgusta te godine učitelj jalijske škole Milivoje Stevanović žalio se ministru prosvete da mu je teško predavati velikom broju učenika (bilo ih je 110 u sva četiri razreda), pogotovu zato što su deca *većinom* jevrejskog porekla i ne razumeju srpski. Po rečima Stevanovića, deca su pre podne učila jevrejski a posle podne srpski, uz to su redovno bili slavljani svi praznici, kako jevrejski tako i srpski, pa se učitelj pitao kakav se uspeh može postići pod takvim uslovima. On je predložio dva rešenja: ili da se školi doda još jedan učitelj, kao što je to i ranije bilo. ili da učenici III i IV razreda budu prebačeni u škole na Dorčolu i kod Saborne crkve. U tom slučaju bi škola na Jaliji ostala samo sa dva razreda.²⁰ Ministar se najpre odlučio za ukidanje III i IV razreda u jalijskoj školi, što je izazvalo energičan protest članova Jevrejske opštine, koji su zapretili da će decu ispisati iz škole. Za taj korak navedena su dva razloga. Prvo, da su škole kod Saborne crkve i na Dorčolu veoma udaljene, što predstavlja zimi veliku smetnju siromašnoj deci zbog odevanja, i drugo da se nastava u tim školama obavlja u vreme kad jevrejska deca posećuju časove veronauke.²¹ Na kraju je ipak doneta odluka da se ponovo otvore III i IV razred u školi na Jaliji.²²

Potrebno je kazati nekoliko reči i o ženskoj jevrejskoj osnovnoj školi u Beogradu. Za razliku od muške, koju je osnovala opština, žensku školu je osnovala država. U dokumentima ona se pominje tek 1878. god., ali podaci na koje nailazimo govore da je ta škola postojala i ranije. U spomenici koju je izdalo Jevrejsko žensko društvo povodom 50-te godišnjice svoga rada stoji da je država otvorila žensku jevrejsku osnovnu školu 1864. god. na Jaliji. Prva učiteljica u toj školi bila je Pijada Kapetanović²³. Njena naslednica Regina Eliša (Jeliševa) postavljena je za privremenu učiteljicu desete klase za sva četiri razreda 1. avgusta 1878. god.²⁴ Njeno po-

stavljeno bilo je potkrepljeno molbom Skupa jevrejske crkveno-školske opštine od 16. jula te godine. U molbi se kaže da je Jeliševa s najboljim uspehom završila Višu žensku školu i naglašava da je ona naročito pogodna da predaje u školi na Jaliji, jer će nju deca razumeti.²⁵ Iz dokumenata o ovoj školi ne može se zaključiti da je ona bila namenjena isključivo jevrejskoj ženskoj deci, iako je jasno da su ona bila u većini. Isto tako dokumenti ne pokazuju šta su deca učila u toj školi, ali se s druge strane vidi briga opštinske uprave o obrazovanju ženske dece, o čuvanju maternjeg, ali i težnja za savladavanjem srpskog jezika. To je i prirodno, jer je 1878. god. Srbiji konačno priznata nezavisnost, a s druge strane Berlinskim ugovorom je zagarantovana sloboda veroispovesti u Srbiji, što je sve našlo svog odraza i u jevrejskim školama tog vremena.

BELEŠKE

* Građu za ovaj rad crpli smo iz arhivskog fonda Muzeja Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, zbirka ispisa Momčila Ž. Jovanovića. Taj materijal nije definitivno srušen, pa su stoga navedene samo signature Državnog arhiva NRS, gde se nalaze originali. Koristimo priliku da najlepše zahvalimo upravi Muzeja što nam je omogućila korišćenje ove dragocene građe.

¹ Ignjat Šlang, *Jevreji u Beogradu*, Beograd 1926, 89. Tih. R. Đorđeviću (Iz Srbije kneza Miloša. Kulturne prilike 1815—1839, 1922, 110) je bilo poznato da su jevrejske škole toga vremena bile ustanove Jevrejske opštine.

² T. R. Đorđević, n.d. 110. Nešto kasnije, 1832. god., u čitavom Beogradu ima 227 učenika i svega tri učitelja.

³ Dr Isak Alkalaj, *Arhivska građa o Jevrejima u Srbiji*, *Jevrejski almanah* za 5689. god., Vršac 1928, 28—41.

⁴ Kada govorimo o verskim školama, mislimo na one škole u kojima se najveća pažnja poklanjala veronauci, a ne na one čiji su se dači spremali za sveštenički poziv.

⁵ V. priloženi dokumenat br. 1.

⁶ Sva imena navodimo onako kako su zabeležena u originalu.

⁷ To je u stvari štampani proglas koji je verovatno bio podeljen članovima opštine. V. fotoreprodukciju u prilogu.

⁸ V. dok. br. 2.

⁹ Taj podatak ne odgovara tekstu na fotografiji. Drug Moric Abinun se ljubazno odazvao našoj molbi i preveo je čitav tekst za Muzej Saveza jevrejskih opština Jugoslavije na srpskohrvatski jezik. Poređenjem tog prevoda sa srpskim prevodom iz 1847. god. mogu se uočiti sledeće razlike: 1. proglas na latinu nije potpisalo 90 članova jevrejske opštine, nego samo 12 upravitelja fonda, kao što stoji u prevodu iz 1847.; 2. ne pominje se izričito učenje srpskog jezika, nego se samo uopšteno govori o učenju dva ili tri strana jezika; 3. proglas govori o podizanju školske zgrade sa osam učionica od kojih će dve u prizemlju biti namenjene deci do pet godina starosti, a na spratu četiri za decu starijeg uzrasta, dok je osmi razred bio predviđen za ješivu. U potpisima ima razlike samo u prvom potpisu: u srpskom prevodu piše Moreno Koñorotić, dok se na fotografiji čita Moše B. Elija. Ostali potpisi odgovaraju sem manjih odstupanja u pravopisu. Prema čitanju M. Abinuna na fotografiji je kao godina objavljivanja proglasa označena 5609., što ne odgovara godini 1847. nego 1848/49. Teško je reći kako je došlo do ove razlike. Prema tome, prevod iz 1847. god. nije potpuno veran originalu. On je nešto skraćen, ali većih odstupanja koji menjaju smisao teksta nema.

¹⁰ V. dok. br. 3.

¹¹ Kao što se iz priloženog dokumenta (br. 2) vidi, on ne sadrži odredbe kojima se zabranjuje ispitivanje rada uprave fonda niti sankcije za onog ko primeti greške u njenom radu.

¹² „Rešenije na prošeniye obštine evrejske, P. No. 703. 4. Julija 1847. god. u Beogradu. Prošenije ovdašnje Obštine Evrejske poradi Zavedenija nuždnog fonda za izdržavanje učilišta i učitelja svoji, odobrava Popečiteljstvo Prosveštenija ostavljajući istoj Obštini, da način podizanja, čuvanja i rukovanja ovoga fonda sama opredeli. J.S.P.” Državni arhiv NR Srbije (u daljem tekstu: DANRS), Min. prosvete F. IV, r. 245, 1847. Inicijali su verovatno Jovana Sterija Popovića, koji je u to vreme bio načelnik Popečiteljstva prosveštenija.

¹³ Slang, n.d 89.

¹⁴ U Beogradu su 1837. god. štampane 4 knjige hebrejskim slovima a 1839. dve, od kojih jedna jevrejska gramatika Jude Haj Alkalaja na španskom jeziku. Ovo je lep broj kad se ima u vidu da je do početka XX veka u Beogradu štampano 59 bibliografskih jedinica hebrejskim slovima. V.: dr I. Alkalaj, Jevrejske štampane knjige u Beogradu, Jevrejski almanah za 5686. god.; Vršac 1925, 132—144. Ove knjige su u većini štampane na ladinu, koji je do početka XX veka bio govorni jezik većine beogradskih Jevreja. Kuriozitetu radi navodimo da su zapisnici Jevrejskog ženskog društva sve do 1905. god. vodeni takode na ladinu. V.: Jevrejsko žensko društvo u Beogradu 1874—1924. Na dan pedesetogodišnjice od osnivanja. Bgd. 1924., 16.

¹⁵ DANRS Min. prosvete F. VII, r. 155, 1878. Zapisnik ovog saslušanja je veoma interesantan, jer osvetljava mnoge aspekte života beogradske Jevrejske opštine sredinom prošlog veka.

¹⁶ Sličnih pojava je bilo i među učiteljima srpskih škola. Tako na pr. Dorđević, n.d. 90, pominje 1826. god. jednog beogradskog učitelja koji je ranije bio mesar.

¹⁷ Očigledno je da se ovde radi o dokumentu čiji smo tekst doneli u nap. 10.

¹⁸ DANRS Min. prosvete F. V, r. 359, 1878.

¹⁹ Izgleda da je i u Nišu do oslobođenja od Turaka postojala jevrejska škola. O toj školi imamo samo jedan nesiguran podatak pa se stoga o njoj ništa više ne može reći. DANRS Min. prosvete F. XI, r. 213, 1878. Tu je reč o molbi Nisima Teste, jevrejskog sveštenika i šahtera, koji se preselio iz Niša u Šabac, da njegovi sinovi budu primljeni u šabačku osnovnu školu. U rešenju Ministarstva prosvete govori se o jevrejskoj školi u Nišu, ali je sam Testa izričito ne pominje. Rešenje je pozitivno.

²⁰ DANRS Min. prosvete F. V, r. 695, 1874. Izgleda da je Stevanović imao u vidu pripremne razrede za jevrejsku decu. O tome piše i B. Kovačević, Jevreji u Srbiji, Jevrejski almanah za 1959/60. god. 112.

²¹ DANRS, ibid. Žalbu je potpisao i lično intervenisao u Ministarstvu prosvete, predsednik Skupa Crkveno-školske jevrejske opštine Samuel Hajim.

²² Ove iznenadne odluke ipak nisu bile bez posledica. Po dokumentima se može pretpostaviti da su neki učenici te školske godine izostali iz III i IV razreda. Isto.

²³ Jevrejsko žensko društvo u Beogradu, 54.

²⁴ Ovim se ispravlja godina 1879., koja je navedena kao godina stupanja na dužnost Jeliševe. V.: Jev. žen. društvo, 57—59, gde se nalaze interesantni podaci o delatnosti Jeliševe u jevrejskim krugovima.

²⁵ DANRS Min. prosvete F. V, r. 335, 1878.

PRILOZI

1

Visokoslavnom Popečitelstvu Prosvještenija

Naše ovdešnje obštestvo Evrejsko, želeći postarati se za duševno izobraženije mladeži svoje, naumilo je jedan fond osnovati, iz koga bi se posle ovde u varoši škole za Evrejsku mladež podizale. Taj fond imaju sočinjavati dobrovoljni prilozi i to na sledujući način:

1. Svaki imućniji član našega Obštestva obvezuje se za 5. godina mesečno po 3. groša u isti fond prilagati dok 180. groša ne priloži.

2. Kako se koja čast od ovi novaca sakupi, dat će se na sigurno mesto pod interes, a za pet godina nit će se glavno nit interes dirati, no sve će se u fond ulagati, dok se ovaj ne umnoži toliko, da se iz njega učitelji pristojno plaćati mogu.

3. Otvoreno stoji i svakome drugome čovekoljubcu i prijatelju prosvete Otečestva našega, priložiti gornju sumu u rečeni fond a s osobitom će se blagodarnošću ako tko i više šta priloži.

4. Na ovu cel podpisani Predstatelji Obštestva Evrejskog, uzajmili su istom obštestvu na 5. godina 800. forinti srebra bez svakoga interesa; osim toga podpisali su se već 100. lica i priložili 150. forinti srebra a u crkvi našoj skupilo se podarka 50. forinti srebra i tako naš fond školski sada ima 1000. forinti srebra.

5. Ovi novci neće se smeti nikako s drugima mešati, niti na što drugo upotrebiti, osim na škole i izobraženije Evrejske mladeži.

Ovaj ovako osnovani i osnovati se imajući fond ovovaroški Evrejski škola, podpisani predstatelji Obštestva istoga umoljavaju prepokorno Visokoslavno Popečiteljstvo Prosvještenija, da bi ga, bolje njegove bezbednosti radi izvolilo potvrditi, uzimajući sebi pravo svaki put od nas iskati račun o njemu.

S najdubljom odanošću prebivamo Visokoslavnoga Popečiteljstva Prosvještenija u ime Obštestva Ev(rejskog) prepokorni Predstatelji:

13. aprila 1847.
u Beogradu,

Mošu Čelebon Ozer
Josif Kum av. Ruso

Primljeno: 14. aprila 1847. god. P. No 464.
Napisao: K. J. Brzak.

Potpisi su originalni, samo ćirilicom.

Srećno preduzeće za školsku naredbu

U prvi dan meseca Nisana, koji je glava nad 11 ostali meseca u godini, preduzimamo mi dole podpisani iz srdačne volje naše Školske naredbe ove, koje ćedu imati sočinjavati jedan Glavni fond na taj konac od nas određeni i koji će se jedinstveno odnositi imati na duševno izobraženije mladeži naše, ovdešnjeg obštestva Evrejskoga.

Glas pradedova naši jednako nas na svetinju ovu opominje i baštu obataljenu prosvete naše nalaže nam podmlađivati i od propasti sačuvati je.

Sootvetstvujući mi ovome glasu prionuli smo plod ovaj i gradinu duševnog procvetanja našeg, brižljivo zasadivati i tim u punoj meri sootvetstvovati opredeleniju našem.

Mi predstatelji Obštestva našega uvidamo i to: da nam škole naše krajnje ubataljene i opale od dana na dan sve to većma bivaju, — pa zbog toga i deca naša od škole udaljavaju se, i time u veronaučeniju ni malo ne napreduju i neuspeavaju, — rdavo plaćeni učitelji gube volju k izobraženiju junosti naše starati se. Zato smo prinudeni se našli fond ovaj ustanoviti. Iz koga ćemo po tom decu našu u Srbskom, Grčkom i Jevrejskom jeziku obučavati i učiteljima našima pristojnu platu davati, zdanija školska podizati i t. d.

a) Fond ovaj stupajući u život, obšta sloga Obštestva našeg podupiraće ga i snagu mu od dana na dan priumnožavati — zato smo se ovde podpisali da ćemo sledujuću naredbu našu verno hraniti i obdržavati, i to u 3. sloga i punkta:

Te tri tačke ima svaki od podpisani izvršiti i obdržavati:

1. Svaki od članova ovde upisani imaju davati svakog meseca fondu ovom po 3. groša čaršiska i to ćedu morati napred do istečenija pet godina polagati. A koji volju imao bude može napred ujedanput ovu petogodišnju naredbu izvršiti. Nije niko podložan većemu dajaniju fonda ovog osim što će na čitanje Velike Svete Knjige po Kanoničeskom uredženiju našem davati.

b) Svaki roditelj, koji volju imao bude sina svoga za členu u fondu ovom zapisati, mora po Zakonu ovom 3. groša mesečno platiti.

A koji volju imao bude i više što kao uzdar(j)e fondu ovome davati s osobitom blagodarnošću primit će se.

2. Koji se prvi put na srećno preduzeće ovo podpiše, može od volje svoje dati šta blagovoli, koje će se kao uzdarje k priumnoženiju prihoda fondu ovom dodati.

v) Ovo preduzeće odavno je započeto, no budući da podpore do danas imalo nije, a što je i imalo sa svim u tal ljudima koristoljubivim zapalo je tako: da je sve propalo. Zato smo za bolju sigurnost fonda ovog 12. Upravitelja naimenovali koji ćedu se o polzi njegovoj brinuti i koji ćedu ovde pokraj naši imena podpisani biti.

g) Nas 12. Upravitelja obvezujemo se da će mo pozivu našem verno služiti i bezkoristno soodgovarati, račune o prihodu i rashodu ovde podpisanima svagda i u svako doba davati. A više niti manje od 12. Upravitelja ovog fonda nesme nikad biti.

d) Ako bi koji od 12. Upravitelja ovi umro, ili odavde kud sasvim otišao, da ovde podpisani po proizvoljeniju i višestvu glasova drugoga na ovoga mesto postave i njega ovim načinom zamenu.

3^{će} Ovi 12. Upravitelja što između sebe reše, dužni su na uvidenije Členovima fonda ovog podnositi, a što se za nužno nađe u svoje vreme odobrit će se.

D) Oni su pri tom dužni uredno priloge mesečne kupiti i kassiru fonda ovog predavati.

Razume se da se ništa do istečenija 5. godina uzakonjeni, ništa iz kasse fonda ovog uzimati neće, no posle ovoga vremena brinućemo se o opredeleniju njegovom.

Obšta sloga ovo zaključava, a koji od nas ovo ne ispuni, protivan će biti svetinji ovoj, protivan glasu pradedova naši; dakle i samome Bogu protivan pokazće se!

Upravitelji ovog fonda:

1. Moreno Konorotić, 2. David Salom Azrijel, 3. Eliša Kojen, 4. Haim Pardo, 5. Nahman Bahar Ozer, 6. David Samuel Amar, 7. Avraam R. Amar, 8. David Bahar Nisim, 9. Avram M. Suzin, 10. Mošo Ozer, 11. Jozef Kum-Avramović (Ruso), 12. Samoil Azrijel Haim.

Sa 90 členova, koji bi se podpisali ovde no budući da je kopija, tako je to ostalo u originalu — i to razumevajući s celom obštinom.

Bez datuma. Potpisi nisu originalni.

3

Slavno Upraviteljstvo,

Slavno je Upraviteljstvo po naređeniju Visokoslavnog Popečiteljstva Prosveštenija obštestvu ovom pitanje predložiti blagoizvolilo, dal ono — obštestvo — protiv one molbe koju su neki žitelji ovdašnji poradi ustrojenja jednog fonda Predpohvaljenom Popečiteljstvu podneli, isto primetiti ima, na koje obštestvo u najvećoj pokornosti sledujuće izlaže:

Obštestvu je milo i vrlo se raduje da takove členove ima, koji se trude i nastojavaju da izobražavanje i prosveštenje podignu; pa ne samo da ništa tome protivno navesti nema, no i ono je gotovo takovom naredženiju koje bi obšte blago podpomoglo, priteći, ali koliko je iz pod /. ovde priloženog proglasa koji su predvoditelji voprosnog predprijatija izdali, uviditi moglo, ne vidi mu se način onaj po kom oni fond ustrojiti žele, da će najbolje celi sootvetstvovati.

Po tome 1vo što su kao što se iz pod ./. priloženog izvoda predrečenog proglasa vidi, Upravitelji fonda ne samo sebi pravo Upravljenja zadržali, no ispitivanje njiovi dela zabranili;

2^{go} Što oni sasvim jednake priloge opredeljuju, a naprotiv tog za sebe, ne samo vekovečito i ne ograničeno pravo Upravljenja no i pravo biranja zadržavaju, i svakog proklinju koji bi se usudio pogrešku kakovu primetiti ili svojim pronicateljstvom što bolje i udobnije iznaći i predložiti.

3će Što su oni koji su za dozvoljenje ustrojenja voprosnog onda moli- li, ne samo među u sobni rod, no što ima među njima ljudi koji služe i od drugi zavise, a i Austrijski podanika, to obštstvo misli, da je nužno da se poradi tako važnog predmeta celo obštstvo sporazume i obštinu savetova- njem tako naredi, da se stari i na isti konac već postojeći fond, s tim novim koji se ustrojiti želi, saedini, kako bi se jednom težnjom i jednom namerom pre i lakše blago uzvisilo i namera postigla.

Dalje Obštstvo i to primeliti ima, da niko nad onim što je svačije izključitelno pravo imati ne može, pa tako da i oni zavoditelji tog fonda, nemožedu sami sebi pravo Upravitelja i to vekovečito i neograničeno dati, no da bi bolje bilo, da se tutori ili Upravitelji iz sredine cele obštine, svako tri godine biraju, kojima će u dužnost spadati, da s prilozi i rashodi rukuju i obštstvu koje će s fondom upravljati, račune predaju, pa da bi na taj konac tri tutora dovoljno bili, budući da i u ovovaroškom Školskom fondu više ne postoje.

Naposledak obštstvo misli, da je pravo u biranju tutora i sa svim drugom raspolaganju fonda svi učastvuju, i pravo mnenija imaju, pa budući da mi u sredini našoj ljude imamo koji su u stanju dužnosti Upravitelja opravljati, to da se pri biranju ovdašnji podanici za Upravitelje biraju, i to onakovi ljudi koji sami svoju radnju imaju i nezavisimo živu; i koji u srod- stvu ne stoju, kako ne bi dva iz srodstva u jedno doba biti mogli.

I za to Slavno Upraviteljstvo pokorno moli, da ono primečanija naša predpohvaljenom Popečiteljstvu s tom pokornom molbom podnese da ustro- jeniye ono po kom su prositelji fond osnovali iz prednavedeni pobudenija uničtoži, i milostivo naredi, da mi takovo ustrojenije dobijemo, po kojem će obštstvo u soglasiju o obštem blagu raditi moći.

U Beogradu 10. junija 1847. godine.

U ime obštine Kmetovi.

1. Galano Albahar, 2. Samuel Karao(g)lanović, 2. Braća Mešulam Levi, 4. Haim Davidović, 5. Ruben Farhi.

Potpisi su originalni i to ćirilskim i hebrejskim slovima.

Svi priloženi dokumenti se nalaze u DANRS Min. prosvete F. IV, r. 245, 1847.